

Олег Маруховський

КОНЦЕПЦІЯ НЕТОКРАТІЇ: СУТНІСТЬ, ЗАСАДИ, ДОСТОЇНСТВА ТА НЕДОЛІКИ

Остання чверть XX – початок XXI ст. ознаменувалися народженням цілої низки теорій інформаційного суспільства, складовою яких стали різноманітні концепції влади та владних відносин. Зокрема, почали формуватися наступні концепції: меритократії¹; інфократії²; кібердемократії³; діджиталдемократії⁴; теледемократії⁵; нетократії⁶ та деякі інші.

Зазначені концепції, і особливо концепція нетократії, становлять неабиякий науковий інтерес, але у вітчизняній науковій літературі вони поки що залишаються малодослідженими. Отже, **актуальність** теми даної статті є очевидною, причому у майбутньому, на наш погляд, слід очікувати її **подальшої актуалізації**.

Завданням даної статті є ґрунтовний аналіз основних положень концепції нетократії; сутності й принципів нового типу влади та владних відносин – нетократії; стратегічних інтересів “нової еліти – нетократів”; життєвих потреб “нового нижчого класу – конс’юмтаріату”; перспектив розвитку нетократії, зокрема її достоїнств та потенційних небезпек тощо.

Найбільший внесок у розробку концепції нетократії зробили шведські дослідники Олександр Бард (A. Bard) та Ян Зодерквіст (J. Söderqvist). Зазначену концепцію вони виклали у своїй доволі оригінальній, але вкрай дискусійній і претензійній праці, яка вийшла 2000 року у Стокгольмі шведською мовою (під назвою (“Nätokraterna”), 2002 року з’явилася в англійському⁷, а 2004 року в російському перекладах⁸.

Про її, на нашу думку, надмірну претензійність свідчить вже те, що вона починається наступним чином: “Ця книга з’явилася на світ як наслідок нашого глибокого розчарування. Ми були не в змозі більше витримувати невігластво та інфантильність публічних дебатів кінця ХХ століття про майбутнє, яке на нас чекає. Все, що до цих пір було сказано і написано, або наскрізь проникнуте якоюсь ідеологією, або не містить в собі жодних спроб історичного аналізу тих причин, у наслідок яких технологічний прорив у сфері інформаційних технологій може дійсно драматично змінити наше суспільство”⁹. А далі йдуть прямі звинувачення всіх попередніх дослідників інформаційного суспільства у “нездатності продемонструвати серйозність підходу до проблеми”, а також у тому, що вони “помиляються у всьому, що дійсно є суттєвим” (с. IX).

Бракує зазначеній праці і будь-яких посилань на роботи тих видатних і всесвітньо відомих вчених, які з середини ХХ ст. розпочали і успішно ведуть розробки теорій постіндустріального та інформаційного суспільства, зокрема Д. Белла, М. Кастельса, Й. Масуди, Е. Тоффлера та багатьох інших.

Залишаючи на совісті О. Барда та Я. Зодерквіста їх, м'яко говорячи, неповажне ставлення до своїх попередників, тим не менш, віддамо належне шведським дослідникам за постановку надзвичайно складних питань, у тому числі політологічного характеру, та намагання дати на них нестандартні відповіді. І мабуть, саме цей оригінальний, але вкрай дискусійний і претензійний характер роботи шведських дослідників обумовив те, що, за їх власним визнанням, “реакції на неї часто були протилежними, від нестримного, надмірного захоплення до жаху і відрази” (с. X).

Перш за все, відзначимо, що робота О. Барда та Я. Зодерквіста виконана в контексті т.зв. “інформаційної парадигми”. За їх у цілому вірному, хоча і досить стислому та спрощеному визначенні, парадигма – “це просто набір уявлень і цінностей, які об’єднують людей у певне суспільство”. Парадигми ж, як відомо, змінюються під впливом технологічних, зокрема інформаційних революцій. Так, винайдення друкарського верстата та розвиток засобів масової інформації “призвело до драматичного перетрясання засад соціального устрою і до появи нової парадигми – капіталізму”. Але сьогодні, на думку шведських авторів, “капіталістична парадигма віджила своє”, вона перебуває “у самому розпалі кризи” і демонструє свою марність. Їй на зміну йде і стає домінуючою інформаційна парадигма, яка формується під впливом інформаційної революції.

З цього приводу шведські дослідники слушно зазначають: “Кожен, кому зрозуміло, яку роль домінуючі інформаційні технології відігравали в історичному процесі, і хто розуміє внутрішню динаміку функціонування цифрових мереж, має найкращі шанси для розуміння ключових аспектів сучасної революції”. А далі вони роблять дві заяви, які вартують особливої уваги.

По-перше, що нова соціальна, культурна та економічна парадигма, до якої, на наш погляд, слід додати і політичну парадигму, “набуває реальних обрисів”, а “головною рушійною силою цього процесу є революція у сфері інформації”, зокрема “дигіталізація та дивовижно швидкий розвиток електронних мереж”. Неодмінним наслідком цього стають “радикальні зміни в інтелектуальному середовищі”, що примушує людей “серйозно корегувати свою поведінку”. По-друге, нова парадигма не просто формуватиме нові соці-

альні, економічні та політичні норми, а “змінить самі уявлення про ці норми” (с. 31-39, 221).

Отже, передумовою і наслідком формування інформаційного суспільства, головним чинником епохальних змін і зрушень в усіх сферах суспільного життя, зокрема в політичній, виступає швидкий розвиток інформаційної мережі. “Існування Мережі, – наголошують О. Бард та Я. Зодерквіст, – це факт, з яким не можна не рахуватися”. Під Мережею вони мають на увазі мережеві технології кінця ХХ – початку ХХІ ст., і в першу чергу – Інтернет. “Інтернет, – слушно зауважують вони, – це щось зовсім нове. Засіб, завдяки якому практично будь-яка людина після відносно невеликих інвестицій в обладнання та за допомогою кількох простих дій може стати одночасно і творцем, і споживачем тексту, образів та звуків. Важко собі уявити що-небудь більш могутнє. У Мережі ми всі і автори, і видавці, і продюсери. Наша свобода самовираження колосальна, а аудиторія неоглядно велика. Простим натискуванням кнопки будь-яка інформація стає негайно доступною. Масштаби розвитку цього засобу комунікації не мають собі рівних”. Швидкий розвиток інформаційних мереж призвів до радикальних змін щодо місця і ролі ЗМІ у всіх сферах суспільного життя, зокрема в політичній. “Засоби масової інформації, – підкреслюють О. Бард та Я. Зодерквіст, – зажили своїм власним життям, формуючи засади для нової владної структури, і почали все більше набувати характеристики парадигми інформаційного суспільства та його правлячого класу – нетократії”. Більше того, “ЗМІ привласнили собі роль кураторів політичної арени, і таким чином, здійснюють тотальний контроль над політичними процесами в інформаційному суспільстві, у повній відповідності з принципами “нетократії”. Підсумовуючи вищенаведене, шведські дослідники цілком вірно зазначають: “У наслідок переходу від капіталізму до інформаційного суспільства влада покидає салони буржуазії і переміщується у віртуальний світ, де напоготові руки нової еліти – нетократії”(с. 28, 75-76, 104).

Так хто ж такі нетократи? Як побудовані їхні структури, внутрішні зв’язки та ієрархія? Якими є їх цінності, інтереси та стратегічна лінія? Звичайно, О. Бард та Я. Зодерквіст не були першими і єдиними дослідниками, які ставили подібні запитання і намагалися

знайти на них відповіді. Але саме їх праця під промовистою назвою “Нетократія” є на сьогодні чи не єдиним спеціальним (хоча і не суто науковим) фундаментальним дослідженням феномену нетократії. “Ця книжка, - зазначають самі шведські дослідники, – від початку до кінця написана в дусі нетократії, суспільного ладу, який народжується і сутність якого тут, по суті справи, і описується” (с. X).

Розпочинаючи аналіз концепції нетократії, відзначимо, що це словосполучення складається з двох слів: англійською “net”, що означає “мережа” та грецькою “kratos”, тобто “влада”. Отже, словосполучення “нетократія” може бути перекладено як “влада мережі”. Показово, що шведські дослідники тлумачать поняття “нетократія” надзвичайно широко.

За їх визначенням це, по-перше, “новий суспільний лад”, який формується в процесі становлення інформаційного суспільства; по-друге, це “новий вищий клас”, “нова правляча еліта”, “новий гегемон інформаційної ери”, “вузьке коло обраних та посвячених”; по-третє, це “інформаційні мережі вищих рівнів” та ін. (с. XI, 53, 104, 202, 212-213). Тому зрозуміти, про що конкретно йдеться, можна лише виходячи з контексту, що, втім, не заважає аналізу зазначеного феномену.

Перш за все, слід відзначити, що нетократична система є досить складною. За твердженням шведських дослідників, вона складається з трьох основних елементів або “трьох центральних фігур”. Однією з них вони вважають т.зв. “етерналістів”, назва яких походить від англійського слова “eternal”, що означає “вічний, постійний, безперервний”. Під “етерналістами” шведські політологи мають на увазі тих вчених, які розуміють і трактують нетократичне суспільство і світ у цілому як “єдину всеохоплюючу органічну мережу, в якій кластери генів і мемів становлять її вузли”. До другої групи нетократичної системи вони відносять т.зв. “нексіалістів”, чия назва походить від латинського слова “nexus”, тобто “пов’язаний разом”. Нарешті, третю, “найбільш чисельну і могутню групу нетократів становлять т.зв. “куратори”. Характеризуючи місце, роль і взаємодію зазначених нетократичних категорій, О. Бард та Я. Зодерквіст зазначають: “Куратори вказують нексіалістам шлях, у той час як їхній спільний погляд на світ формується філософами нетократичного суспільства

– етерналістами – аналітиками. На взаємодії цих трьох ролей і побудоване нетократичне суспільство. Якщо порівняти цю структуру з капіталістичною ієрархією, можна побачити, що куратори посідають місце політиків, нексіалісти приходять на заміну підприємцям, а етерналісти замінюють вчених”.

До беззаперечних заслуг О. Барда та Я. Зодерквіста можна віднести те, що вони намагаються “розібратися у витоках і сутності не лише нової еліти – нетократії, а й нового нижчого класу – конс’юмтаріату”. Пропонуючи цю назву, шведські дослідники пояснюють, що вона походить від англійських слів “consumer proletariat”, що можна перекласти як “пролетаріат споживачів”. (с.120-122)

Свою досить коректну позицію щодо цього питання вони виклали наступним чином: “Розмірковуючи про новий пануючий клас нетократії, ми передбачаємо існування його тіні-антитези - нового поневоленого класу, який при капіталізмі займав позиції, що належали пролетаріатові. Питання у тому, які якості будуть характеризувати і, отже, визначати людей, котрі опиняться в підкоренні у нетократів”. Аналізуючи це питання, шведські дослідники роблять наступні висновки: “Визначальною характеристикою нового нижчого класу вже не є його функція сировини або витратної статті для підприємств правлячого класу, оскільки раніше пригноблені стають споживачами. Сутність не у тому, що виробляє нижчий клас, і чи виробляє взагалі, а у тому, що він споживає, і що навіть більш важливо, споживає взагалі. Пролетаріат в інформаційному суспільстві, у першу чергу і перш за все, призначений для споживання, за нашою термінологією, стає конс’юмтаріатом. Його роль у виробничих процесах допоміжна, а процес споживання продуктів виробництва регулюється зверху” (с.128).

У цілому можна погодитися з наведеними висновками. Однак, по-перше, викликають заперечення або щонайменше сумніви, твердження шведських дослідників про допоміжну роль пролетаріату у виробничих процесах та їх намагання обмежити його участь у суспільному житті виключно чи переважно споживацькими функціями. А, по-друге, здається малоймовірним, щоб конс’юмтаріат погодився на відведену йому, по суті справи, чотирьохрядну (після кураторів, етерналістів та нексіалістів) роль в інформаційному суспільстві.

Значний науково-теоретичний інтерес становлять питання, пов'язані із взаємовідносинами між вищим класом - нетократією та нижчим класом - конс'юмтаріатом. О. Бард та Я. Зодерквіст, перш за все, цілком слушно вказують на різний статус зазначених класів та суттєву дистанцію, яка їх віддаляє один від одного. І хоча на чисто матеріальному рівні, “нижчий клас зможе як і раніше розраховувати на певне поліпшення”, однак “навіть чи можна говорити про реальне скорочення дистанції між класами”. Більше того, такої гарантії може і не бути. Справа в тому, що в інформаційному суспільстві гроші все більше набувають “цифрової” форми, а рух капіталу має високу швидкість і його не можна регулювати політикам чи бюрократам. Все це “робить становище нижчого класу, позбавленого доступу до достовірної інформації, ще більш плачевним, на вигоду добре інформованої нетократії”. У будь-якому випадку, за твердженням шведських дослідників, представники конс'юмтаріату не зможуть стати нетократами лише тому, що придбають більш дорогу машину чи більш просторе помешкання, “вони будуть залишатися такими ж безвладними, як і раніше” (с.212).

Отже, роблять слушний висновок шведські дослідники, інформаційне суспільство – це “електронне класове суспільство”, це “суспільство, яке не знає рівності”, це суспільство, де загострюється проблема “зростаючої нерівності” (с.238-239).

Втім, за свідченням О. Барда та Я. Зодерквіста, двері до нетократії, як до класу “нових панів”, “ні для кого не зачинені”. Сюди можуть потрапити і представники конс'юмтаріату, оскільки головним критерієм допуску до нетократії є принцип меритократії, згідно якого “ніщо не визначається заздалегідь, ні походження, ні гроші не визначають твою долю, а лише твій талант і рід занять”. Уточнюючи принцип меритократії, шведські дослідники зазначають: “Походження, статки, стать та колір шкіри не матимуть вирішального значення в інформаційному суспільстві, де особистий статус і вплив визначаються здатністю людини до сприйняття і переробки інформації, рівнем соціального інтелекту, сприйняття та гнучкості”. На їх думку, в майбутньому “механізми меритократичної класифікації будуть все більш досконалими: всілякий і кожний, у кого вистачатиме таланту та ініціативності... будуть автоматично

просуватися на більш привілейовані позиції у мережеві ієрархії і ставати частиною еліти”. Більше того, з часом розпочнеться “поступова нетократизація конс’юмтаріату шляхом політичної боротьби та впертої праці”. І тим не менш, визначають шведські дослідники, інформаційне суспільство “у низці аспектів залишатиметься більш нерівним і статичним, ніж будь-яке інше”(с.139, 213-243).

Однак, за твердженням О. Барда та Я. Зодерквіста, в інформаційному суспільстві все ж таки існуватиме соціальний прошарок, перед яким двері до нетократії будуть зачинені. Цим прошарком є “капіталісти, яким ніколи не вдасться потрапити до стану нетократів”. Пояснюючи свій такий жорстокий вирок, вони зазначають: “Капіталісти стануть нижчим класом, який буде вовтузитися навколо застарілої, другорядної інформації, в той час як нетократія – мережева еліта – забирає головний приз влади та статусу... Нетократи, звичайно, у кінцевому підсумку, унесуть і фінансові прибутки, попри те, що вони другорядні: кінець кінцем, тільки обрані контролюють знання”... І лише після того, коли від найціннішої інформації буде отримана вся користь, нетократи, з благословіння своєї мережі, можуть продати цю інформацію тому капіталісту, який буде готовий заплатити за неї найбільше. Отже, зауважують шведські дослідники, нетократична влада, яка буде куплена за гроші, не вартуватиме їх, оскільки вона просочиться як пісок крізь пальці у той момент, коли хто-небудь вирішить перетворити свою покупку на капітал. Станеться це тому, що “у владній структурі інформаційного суспільства гроші займають підлегле становище” (с.202-208).

Розвиваючи цю, на сьогодні дещо незвичну і парадоксальну думку, вони зазначають: “Згідно фундаментальним національно – економічним принципам попиту та пропозиції, матеріальна користь більше не є рушійною силою розвитку та мотивуючим чинником людської діяльності... Увага понад усе; суспільство рухається увагою, а не капіталом”. Головне, на їх думку, не капітали, а приналежність до по-справжньому цікавих альянсів – чогось такого, що не купиш за гроші, оскільки гроші вже недостатньо цікаві. Виходячи з цього, робиться наступний висновок: “Тому не буде перебільшенням сказати, що зміна парадигм веде до смерті капіталізму, адже капітал вимушений домагатися уваги, а не навпаки” (с.203).

А далі О. Бард та Я. Зодерквіст висловлюють сум з того приводу, що термін “інформаційне суспільство” з його “інформаційною парадигмою” є на сьогодні досить усталеним і майже загально визнаним. Якби цього не було, зазначають вони, то для характеристики інформаційного суспільства і його парадигми краще б підійшов термін “аттенціоналізм”, що походить від англійського слова “attention”, тобто “увага”. Силкуючись обґрунтувати свою гіпотетичну пропозицію, шведські дослідники стверджують, що по-перше, наступила “епоха аттенціоналізму”, а, по-друге, “увага – це єдина валюта віртуального світу”. Показово, що перше твердження вони винесли в заголовок одного з розділів своєї роботи, а друге - у назву одного з її підрозділів (с. 195-205).

Важко погодитися з деякими вищенаведеними думками і особливо висновками шведських дослідників. По-перше, вони недостатньо, а часом і зовсім не обґрунтовані. По-друге, мало ймовірно, що в наступні десятиліття капітал перестане бути основною рушійною силою і особливо мотивуючим чинником людської діяльності. По-третє, важко повірити в те, що “капіталістам ніколи не вдасться потрапити до стану нетократів”. Тут шведські дослідники знехтували одним з основних правил футурології – ніколи не говори ніколи – особливо щодо довготривалих прогнозів, тим більше про людей, котрі матимуть величезні капітали, за які можна купити і будь-яку інформацію, і будь-які посади чи статус. По-четверте, схоже, що (перефразовуючи М. Твена) розмови про “смерть капіталізму” децю перебільшені і передчасні. Звичайно, в історичному плані він приречений на зникнення, але станеться це нескоро та й багато його основних рис, зазнавши певних трансформацій, продовжуватимуть своє існування і в умовах інформаційного суспільства. До речі, всупереч власним попереднім твердженням шведські фахівці вимушено визнають, що “капіталістична модель” не зникне, а “увійде важливим компонентом у вищу інформаційну систему” (с.212). По-п’яте, меритократичні принципи формування нової владної еліти – нетократії – не містять жодних інновацій. Вони, м’яко кажучи, “запозичені” О. Бардом та Я. Зодерквістом у вже згадуваних М. Янга, П. Дракера та інших вчених без жодних згадок про них самих та їх роботи. По-шосте, згадки про запропонований шведськими дослідниками

гіпотетичний термін “аттенціоналізм”, можна вважати не зовсім доречними, а сам термін не дуже вдалим. Синонімом поняття ”інформаційне суспільство” може стати і вже стає поняття “мережеве суспільство”, що більш ґрунтовно і адекватно відображає сутність нового суспільства, яке щойно формується.

Як вже відзначалося, інформаційне суспільство складається з величезної кількості інформаційних мереж. Тому значний науково-теоретичний інтерес становить саме питання основних рис та взаємовідносин цих мереж. Досить оригінально, але і вкрай суперечливо, тлумачать ці питання О. Бард та Я. Зодерквіст.

За їх твердженням, з яким у цілому можна погодитися, “віртуальне суспільство представляє собою довгу низку мережевих пірамід владної ієрархії”, які утворюють єдину величезну піраміду інформаційного суспільства. При цьому “на нижчому рівні цієї піраміди розташовується конс’юмтаріат, включений у мережу необмеженого споживання, членом якої може стати будь-який бажаючий. Основна діяльність цієї мережі-споживання – регулюється зверху”. Вище над мережею конс’юмтаріату постійно виникають і оновлюються мережі менших розмірів, які конкурують між собою. Це мережі капіталістів, для яких головне – отримання прибутку. До цих мереж мають доступ лише ті, хто має значний капітал. А на вершині ієрархії лише ті, які “мають можливості привертати до себе увагу”, тобто ті, “хто має знання і мережу корисних зв’язків, які можуть бути корисними для даної конкретної мережі. І саме тут на верху ієрархії розташований “правлячий клас нетократів”. На завершення свого аналізу, О. Бард та Я. Зодерквіст роблять наступний висновок: “Так дбайливо сконструйована безжалісна структура мережевої влади, в якій найбільш ексклюзивна мережа, доступ до якої належить еліті нетократії, розташована на її вершині”(с. 124).

Цей висновок, на відміну від багатьох інших є, на наш погляд, досить коректним. Структура мережевої влади дійсно сконструйована вдало і є достатньо безжалісною по відношенню до конс’юмтаріату.

Найбільший науковий інтерес тут становить нетократична мережева система. Приступаючи до її більш ґрунтовного аналізу, наголосимо, що “нетократи утворюють мережі вищих рівнів, в яких

концентрується влада і вплив”. Але, якщо вірити шведським дослідникам, “нетократична мережева піраміда створюється не з метою використання влади” і взагалі вона не створюється у звичному розумінні цього слова, а “виникає внаслідок розвитку технологій та природного відбору”. До того ж, вона “нездатна забезпечити контроль, необхідний для захисту певних специфічних інтересів”. Принцип побудови і діяльності нетократичної мережевої піраміди – “скоріше децентралізація, ніж будь-яка централізована концентрація влади”. І що характерно, ця піраміда ніколи не буває у рівновазі, співвідношення та взаємовідносини сил у середині її постійно змінюється, тобто влада походить з тимчасових, нестабільних, аморфних альянсів, а не з якоїсь конкретної географічної точки чи усталеного конституційного утворення. В таких умовах, слушно наголошують шведські фахівці, владу взагалі стане неймовірно важко локалізувати, і тому стане ще важче її критикувати та боротися з нею. Однак, уточнюють вони, “той факт, що влада стає все більш абстрактною і непомітною, не означає, що вона зникає чи послаблюється, скоріше навпаки”(с.197-198).

Головну легальну адміністративну роль у кожній нетократичній мережі відіграватиме вже згадуваний куратор, який виконуватиме функції “наглядача Мережі”. У середині нетократичної мережі існуватиме власна кураторська мережа (такий собі “еквівалент Інтерполу в інформаційному суспільстві”), одне із завдань якої полягатиме у збиранні інформації про “неблагонадійних громадян”. А щоб уникнути небезпеки олігополії кураторів, тобто віртуальної форми влади меншості з її високою концентрацією та з високим рівнем корупції і свавілля, в інформаційному суспільстві, за твердженням О. Барда та Я. Зодерквіста, буде заохочуватися та всіляко підтримуватися “конкуренція між самими кураторами та їх мережами”. Водночас “громадяни Мережі” будуть значною мірою контролювати самих себе, оскільки їх “гнучкість і адаптивність окупляться в інформаційній системі покарань і заохочень” (с.189).

Однією з характерних рис нетократичної мережевої системи стане те, що куратори виступатимуть у ролі і поліцейського, і обвинувачувача, і судді, а в постійно мінливій мережевій системі буде не можливо створювати формальні закони. І взагалі, прогнозують

шведські дослідники, “суди і парламенти скоро побачать, як знецінюються їх влада і статус”. Але анархії, за їх твердженням, не буде, оскільки “правила гри” в мережі будуть побудовані на зарозумілій системі т.зв. “нетикету”, тобто “професійній етиці мережевого суспільства” (с. 188-193).

Вартують уваги і твердження шведських фахівців про те, що нетократія та її вищі функціонери - куратори – виходять на арену політичного життя “разом зі свіжим текстом закону, який постійно змінюється”. А якщо у когось з членів мережі виникнуть сумніви щодо правил гри, які походять від кожного окремого куратора, їм не залишиться нічого іншого окрім того, щоб “підкоритися іншому куратору”, оскільки “всі куратори разом утворюють свою мега-мережу для захисту влади своєї групи”. (с. 192).

Підсумовуючи наведене, шведські дослідники, зазначають: “Так нова каста правителів захопить владу і заволодіє її мовою, за допомогою якої й управлятиме інформаційним суспільством”. Відмінності стратегій капіталістів і нетократів у боротьбі за владу, на думку О. Барда та Я. Зодерквіста, полягають у тому, що куратори повною мірою усвідомлюють наслідки інтерактивності та їх нерозривних зв’язків з владою. Тому куратори не будуть диктувати “своїм підданам”, що робити, вони “будуть вести з ними бесіду”. (с. 192).

В останнє, тобто доброзичливе ставлення кураторів, цих “аристократів нової епохи”, до своїх підлеглих, важко повірити. Адже навіть у взаємовідносинах між собою куратори досить часто поведуться не аристократично. Як свідчать самі ж шведські дослідники, “нові володарі-дистриб’ютори інформації, куратори – готові горлянку один одному перегризти” у боротьбі за “найвищу довіру для своєї мережі та шанси на успіх для себе”. (с. 208).

Не кращі стосунки і між окремими нетократичними мережами. За твердженням О. Барда та Я. Зодерквіста, суспільний статус мереж визначається тим, наскільки добре виконують свої професійні обов’язки “куратори-арбітри смаку та меретикету”. Оскільки куратори, в свою чергу, конкурують між собою на мережевому ринку, вони повинні постійно займатися рекламою власної мережі й переконувати людей в її перевагах, а також переманюванням членів інших мереж. Кожне вдале рішення може призвести до вагомих успіхів, у

той час як кожне невіддале рішення може призвести до руйнівних наслідків і для кураторів, і для їх мереж, їх репутації і довіри до них. Все це призводить до таких стосунків між різними нетократичними мережами, які шведські фахівці порівняли зі стосунками між хижакками. “Гонка озброєнь”, зазначають вони, не припиняється ні на хвилину – якийсь хижак стає сильнішим, його жертва волею-неволею навчається різним хитрощам і швидкому бігу, його конкуренти серед хижаків вимушені вдаватися до заходів у відповідь. “Мережа X переходить у наступ, внаслідок чого мережі Y та Z вимушені переходити у контрнаступ. Будь які зміни призводять до наслідків, які неймовірно важко передбачити...” (с. 198-200, 210-211).

Проблемами утримання ситуації під контролем, на думку О. Барда та Я. Зодерквіста, займатиметься т. зв. “глобальний метакураторіат”. Він, по-перше, буде “найвищою мережею в мережевій піраміді кураторів”, по-друге, стане “наймогутнішою установою нетократичного суспільства”; а по-третє, виконуватиме роль “всесвітнього уряду інформаційної ери”.

Підсумовуючи свої міркування і прогнози, шведські дослідники зазначають: “Кураторська мережа замінить державу в її ролі верхньої влади і верховного провидця. Мережевий етикет замінить собою закон і порядок у міру того, як основні види людської діяльності все більше переміщуватимуться у віртуальний світ, водночас авторитет і вплив держави зйдуть нанівець у зв’язку зі скороченням податкових надходжень та національних кордонів. Куратори візьмуть на себе функції держави щодо контролю за дотриманням норм моралі, виключаючи порушників мережевого етикету із привабливих мереж.

Виключення з мережі, обмеження доступу до інформації та інші форми обмежень членських привілеїв будуть нетократичними методами залякування та контролю за інакомислячими. Жорсткі обмеження віртуальної мобільності стануть еквівалентом ув’язнення.” І тим не менш, стверджують вони, “інформаційне суспільство не є тоталітарним.” (с. 211).

Важко та мабуть і не потрібно робити тут якісь коментарі. Майбутнє інформаційне мережеве суспільство в зображенні О. Барда та Я. Зодерквіста постає досить непривабливим і значною мірою

небезпечним. Тепер стає зрозумілим, чому ця їх праця викликає у частини читачів “жах і відразу”, про що вже йшлося.

Уявлення про прийдешнє мережеве суспільство ще більше псу-ють прогнози шведських дослідників щодо майбутніх конфліктів та громадянських війн. За їх твердженням, з яким можна погодити-ся, нові принципи класового поділу в інформаційному суспільстві, зростаючий розрив у статусі й становищі вищого класу – нетократії та нижчого класу – конс’юмтаріату призведуть до послаблення ста-більності та “серйозного зростання насилля”, зокрема, до посилення “руху спротиву з боку конс’юмтаріату”. Однак, цей спротив страж-датиме від хронічного браку лідерів, оскільки потенційних талантів буде постійно поглинати нетократія. Споживачам-бунтівникам не вистачатиме освіченості й дисципліни робітничих рухів минулого, а також довготривалої мети. Все це призведе до того, що споживачі-заколотники ніколи не зможуть підняти своїх соратників на боротьбу під гаслом “Нам належить майбутнє!” Повстанці “хизуватимуться своїм занепадом, регресивністю та ненавистю і до сьогодення, і до майбутнього”. У той час, як нетократи “намагатимуться підкорити світ”, конс’юмтаріат “повертатиметься спиною до ворожого серед-овища” і буде щасливим, завдавши йому шкоди. Пасивний спротив конс’юмтаріату полягатиме “у відмові грати будь-яку роль в інфор-маційному суспільстві”. Активний же спротив відбуватиметься у формі “запеклих демонстрацій” включно із застосуванням насилля, оскільки лише останнє “може примусити правлячий клас прислуха-тися” до вимог конс’юмтаріату.

За твердженням О. Барда та Я. Зодерквіста, наслідки всього цього “будуть драматичними, але не ефективними”, оскільки ре-сурси конс’юмтаріату досить обмежені. Втім, шведські дослідники не виключають і спалахів громадянської війни. “Справжня класо-ва війна в інформаційному суспільстві, - зазначають вони, - стане можливою, тільки тоді, коли заколотники конс’юмтаріату заручать-ся підтримкою поза власних лав”. Це може статися лише тоді, коли “нетократична псевдоедність затріщить по швах”. У цьому випадку можуть з’явитися “могутні антинетократичні мережі: несвященний союз революційних головорізів конс’юмтаріату та зрадників класу нетократів”. І саме між цими “альтернативними, жадібними влади

ієрархіями та справжньою нетократією розгорнуться основні битви громадянської війни інформаційної ери, яка вестиметься у формі стихійних і потенційно небезпечних сутичок” (с.244-246).

Такими (у вкрай стислому викладі) є основні положення концепції нетократії висунутої О. Бардом та Я. Зодерквістом. Можна по різному ставитися до сутності та принципів функціонування нетократії, тобто нового, прийдешнього типу влади та владних відносин, а також до її позитивних рис та гіпотетичних загроз. Але, не варто, мабуть, їх ігнорувати. Попри свою дискусійність і суперечливість, концепція нетократії містить чимало положень, які вимагають посиленої уваги, ґрунтовного дослідження і всебічного обговорення на шпальтах наукових видань.

¹ Див.: Дайзард У. Наступление информационного века //Новая технократическая волна на Западе. – М., 1986.

² Див.: Стоуньер Т. Информационное богатство: профиль постиндустриальной экономики // Новая технократическая волна на Западе. – М., 1986.

³ Див.: Tsagarousianou R., Tambini D., Bryan C. Cyberdemocracy: Technology, Cities and Civic Networks. – L., 1998.

⁴ Див.: Hague B., Loader B. (eds). Digital Democracy: Discourse and Decision-Making in the Information Age. – N.Y., 1999.

⁵ Див.: Becker T., Slaton C. The Future of Teledemocracy. – Westport, 2000.

⁶ Див.: Castells M. The Rise of the Network Society. – Oxford, 1996; Kamarek E., Nye J. Democracy. Com: Governance in a Networked World – Hollis, 1999; Barney D. Prometheus Wired: The Hope for Democracy in the Age of Network Technology. – Chicago, 2000; Barney D. The Network Society. – Cambridge, 2004;

⁷ Див.: Bard A., Soderqvist J. Netocracy. The New Power Elite and Life after Capitalism. – L., 2002.

⁸ Див.: Бард А., Зодерквист Я. Нетократия. Новая правящая элита и жизнь после капитализма. – Санкт-Петербург, 2004.

⁹ Тут і далі по тексту матеріал і цитати за: Бард А., Зодерквист Я. Нетократия. Новая правящая элита и жизнь после капитализма. – Санкт-Петербург, 2004. Номера сторінок цієї праці вказано в дужках даної статті.